

Свабода, вызваленне і салідарнасць: Імкненне да «сапраўднай» роўнасці і справядлівасці

Паколькі дыскусія аб бяспецы ўсё больш разгараецца, еўрапейская бяспека і знешняя палітыка імкнуцца вырашаць праблемы так, быццам яны знаходзяцца ў вакууме сучаснасці. Аднак мы не можам рухацца наперад у будучыню, не разлічваючыся з мінулым. Форма сучаснага свету, у якім мы абмяркоўваем бяспеку, з'яўляецца следствам ролі Еўропы ў яго фарміраванні. Сапраўды, Еўропа адыграла вырашальную ролю ў дэстабілізацыі і падпарадкаванні дзяржаў на працягу стагоддзяў каланіялізму і імперыялізму, і, тым не менш, сёння будзе сваю палітыку бяспекі на ўяўленнях аб тым, ці з'яўляецца іншая дзяржава «цывілізаванай», «сучаснай» або «бяспечнай».

Такім чынам, вельмі важна прааналізаваць, што значыць быць у бяспецы і што патрабуе бяспекі. Адрозненне паміж «мірам» і «свабодай» даўно абмяркоўваецца і не будзе ў цэнтры ўвагі гэтых разважанняў. Па выніку, стан міру можа не цягнуць за сабой свабоды людзей і, адпаведна, іх бяспекі; у той жа час сапраўдны стан міру патрабуе свабоды. Са слоў Малькальма Ікс, «ніхто не можа быць у спакоі, калі ў яго няма свабоды». Але як наконт самой свабоды і таго, што яна прадугледжвае? Калі дзяржава і яе народы сапраўды «свабодныя»?

Разуменне бяспекі павінна выходзіць за межы павярхоўнага стану міру і свабоды народаў і дзяржаў з пункту гледжання іх незалежнасці і суверэнітэту, але павінна разглядацца больш глыбокае разуменне іх вызвалення і эмансipaцыі. Гэта цягне за сабой як разлік гістарычнай, так і сённяшняй вінаватасці Еўропы ў захаванні панавання, і, такім чынам, яе адказнасці ў імкненні да вызвалення як часткі парадку дня еўрапейскай бяспекі.

Ніжэй я разважаю пра бяспеку праз прызму паняццяў свабоды, вызвалення і эмансipaцыі, пра тое, што значыць выказваць салідарнасць ва ўсім свеце — асабліва з (заходнееўрапейскай) перспектывы —, і пра тое, куды можа пайсці імкненне да «сапраўднай» роўнасці і справядлівасці.

Свабода супраць эмансipaцыі: два бакі аднаго медаля?

Паняцці свабоды, вызвалення і эмансipaцыі часта выкарыстоўваюцца як узаемазменныя, або, калі адрозніваюцца, часта залежаць ад кантэксту вызваленчай барацьбы, да якой яны адносяцца. Разуменне самой «свабоды» вельмі адрозніваецца ў розных школах думкі. Дамінуючай асновай у ліберальнай заходняй палітычнай думцы з'яўляюцца «Дзве канцэпцыі свабоды» Берліна. Карацей кажучы, гэта адрозненне паміж свабодай ад, або негатыўнай свабодай, а гэта значыць неўмяшаннем і недамінаваннем — тое, што можна разглядаць як традыцыйную канцэпцыю стану «свабоды» як стану незалежнасці і суверэнітэту; і свабодай пазітыўнай, а гэта значыць самарэалізацыяй і майстэрствам. У маіх разважаннях паняцці свабоды, вызвалення і эмансipaцыі пераплятаюцца, але маюць нюансаваныя і неабходныя адрозненні. Абапіраючыся на рух чарнаскурых і сучасныя вызваленчыя змаганні, я адрозніваю:

З аднаго боку, традыцыйнае заходняе ўяўленне пра свабоду (негатыўнае ці пазітыўнае), арыентаванае на палітычную свабоду, то бок на вышэйзгаданую незалежнасць і суверэнітэт людзей (негатыўная свабода) і іх самавызначэнне (пазітыўная свабода). Тэрміны «эмансipaцыя» або «вызваленне» разумеюцца як адзіны канчатковы акт «вызвалення» вызваліцелем прыгнечаных (напрыклад, эмансipaцыя рабоў або вызваленне дзяржаў) — што я проста называю «свабодай».

З іншага боку, цэласнае разуменне свабоды, якое складаецца з пазітыўнай і негатыўнай свабоды і

больш глыбокага вызвалення души. Такое паняцце выходзіць за межы палітычнай свабоды, ахопліваючы сацыякультурную, эканамічную, прававую і нават псіхалагічную свабоду, удзел і роўнасць. Тэрміны “эмансіпацыя” ці “вызваленне” не з’яўляюцца ні адзінкавым канчатковым актам, ні тым, што забяспечваецца прыгнечаным вызваліцелем, але з’яўляюцца працяглым працэсам саміх прыгнечаных у актыўным імкненні да сваёй свабоды, удзелу і роўнасці ва ўсіх аспектах жыцця, палітычна і па-за гэтымі межамі — што я, адпаведна, называю “эмансіпацыяй” або “вызваленнем”.

Такім чынам, можна быць вызваленым у заходнім разуменні гэтага тэрміна і ў цяперашні час быць суверэнным, але гэты павярхоўны стан “свабоды” не прадугледжвае сапраўднай свабоды, бо яму не хапае больш шырокай эмансіпацыі.

Свабодны, але не свабодны

Перыяд дэкаланізацыі пасля Другой сусветнай вайны стаў сведкам барацьбы за свабоду народаў ва ўсім свеце. Калі паўсюль дзяржавы атрымалі палітычную свабоду, гэта не пацягнула за сабой іх поўнага вызвалення. Краіны былі незалежнымі, але яны не былі свабоднымі — Усходняя Еўропа ад празмернага кантролю і ўплыву Расіі, а Глобальны Поўдзень ад Глобальнай Поўначы. Мы працягваем быць сведкамі “спадчыны” імперыі сёння, бо посткаланіяльная дзяржава па-сапраўднаму не была дэкаланізавана.

Найлепшым прыкладам гэтага з’яўляецца *Françafrique* — былыя афрыканскія калоніі ў сферы кантролю і ўплыву Францыі, на якія яна працягвала аказваць уплыў пасля прызнання іх “незалежнасці”. Францыя, па сутнасці, ніколі не пакідала гэтыя краіны, працягваючы падтрымліваць палітычны, эканамічны, сацыякультурны і ваенны ўплыў і прысутнасць пад выглядам пагадненняў аб супрацоўніцтве. Гэтая празмерная прысутнасць спрыяла працяглай эксплуатацыі Францыяй рэсурсаў і народаў у былых афрыканскіх калоніях і інтэрвенцыянізму для яе захавання. Французскі інтэрвенцыянізм, ваенным шляхам або праз забойства лідэраў вызвалення, дапамог падтрымаць рэжымы ў гэтых краінах, напрыклад, у Камеруне, Чадзе, Кот-д’Івуары, Габоне, Гвінеі, Сенегале, Того і Нігеры. Гэтыя дзяржавы па-ранейшаму пакутуюць у палітычных і эканамічных сферах, іх бяспека падпарадкоўваецца інтарэсам Францыі, каб адказаць шокам і жахам, калі ўзнікаюць гвалтоўныя групы вызвалення.

Хоць Францыя і з’яўляецца найбольш абуральным з гэтых прыкладаў, уплыў астатняй часткі Еўропы таксама працягвае захоўвацца ў краінах Глобальнага Поўдня. Прыкметны прыклады і ўскосны інтэрвенцыянізм і аказанне ціску з боку ЗША ў імя “дэмакратыі”, “вайны з наркотыкамі” або “вайны з тэрарызмам” на ўсім Глобальным Поўдні падбурвалі розныя еўрапейскія дзяржавы або Еўрапейскія саюз у цэлым. Акрамя Францыі, розныя еўрапейскія дзяржавы і сам Еўрасаюз маюць столькі ж крывы ў іншых краінах Глобальнага Поўдня.

Возьмем, да прыкладу, выпадак з Намібіяй, дзе Германія правяла першы ў XX стагоддзі генацыд народаў герэра і нама. Падчас сваёй акупацыі Германія забрала значную колькасць зямель у карэнных чарнаскурых намібійцаў, якія затым былі перададзены белым пасяленцам. Сітуацыя пагоршылася пры кіраванні тагачасным рэжымам апартэіду Паўднёвай Афрыкі. Канстытуцыя Намібіі замацавала гэта, паколькі правы на зямлю, набытыя падчас каланіялізму і апартэіду, былі гарантаваны канстытуцыяй. На момант здабыцця незалежнасці толькі 3,6% камерцыйных ферм належалі чарнаскурым намібійцам, а намаганні па зямельнай рэформе паказваюць, што цяпер іх колькасць складае ўсяго 16%. Нямецкі ўрад супраціўляўся патрабаванням рэпарацыяў, а таксама вяртання чарапоў ахвяраў генацыду, якія трапілі ў Германію.

Салідарнасць ці крывадушнасць?

Асабліва сёння, у эпоху хуткай глабалізацыі, Еўропа, а значыць, і еўрапейская палітыка, у тым ліку бяспекі, не існуе ў вакууме. Мы з гонарам заяўляем пра глабальнае грамадзянства і салідарнасць з усім светам; лідэры па ўсёй Еўропе выказваюць абавязацельствы па абароне правоў чалавека і вяршэнства закона ва ўсім свеце.

Але такія праявы глабальнай салідарнасці гучаць пуста, калі еўрапейская палітыка бяспекі працягвае круціцца вакол будаўніцтва, цагліна за цаглінай, усё больш высокай крэпасці Еўропы. Еўрапейская бяспека стала магчымай праз актыўную страту бяспекі Глабальнага Поўдня — праз кроў мільёнаў паза яе крэпасцю.

Разгледзім два з найбуйнейшых гуманітарных крызісаў сёння, якія, здавалася б, зацямяюць увагу Еўропы, але, тым не менш, у пэўнай ступені ім спрыяў яе ўдзел: крызісы ў Судане і Конга.

Нядаўні выбух грамадзянскай вайны ў Судане ў 2023 годзе паміж Узброенымі сіламі Судана (SAF) і Сіламі хуткай падтрымкі (RSF) прывёў да перамяшчэння больш за 3 мільёнаў чалавек, з абвінавачаннямі ў этнічных чыстках і генацыдзе супраць RSF. Крызіс, які пагоршыў і без таго нестабільную сітуацыю, калі Судан мае найбольшую колькасць унутрана перамешчаных асобаў і стварае найбольшую колькасць бежанцаў у свеце. Сітуацыя, якую Еўропа дапамагла стварыць праз сваю палітыку экстарналізацыі межаў. Праз партнёрства з аўтарытарнымі рэжымамі, такімі як Судан, каб блакаваць мігрантаў на момант адпраўлення і транзіту, а не на месцы прызначэння, уключаючы, што спрэчна, навучанне і прадастаўленне абсталявання і тэхнічнай дапамогі ўладам кіравання межамі (RSF), Еўрапейскі саюз дазволіў гвалтоўнае падаўленне мігрантаў і нязгодных, шырокае парушэнне правоў чалавека і легітымізацыю суданскай “міліцэйскай дзяржавы”. Еўрасаюз пасеяў, а цяпер збірае ўраджай крыві цяперашняй вайны.

Бягучы крызіс у Конга гэтак жа заграз у гісторыі няпростага ўдзелу Еўропы. Посткаланіяльнае незалежнае Конга было далёка не свабодным ад еўрапейскага ўдзелу, а Бельгія, Вялікабрытанія і ЗША былі непасрэдна саўдзельнікамі забойства прэм’ер-міністра Лумумбы і дэстабілізацыі рэгіёну. Калі не спрашчаць складаны крызіс, то прыкладна шэсць мільёнаў чалавек загінулі з 1996 года і амаль сем мільёнаў чалавек былі перамешчаныя з-за крайняй галечы, пашырэння здабычы карысных выкапняў і гвалту, які вынікае з этнічнай напружанасці паміж тутсі і хуту ў Руандзе і Конга. Генацыд тутсі і ўмераных хуту у Руандзе ў 1994 годзе, а таксама дзве наступныя вайны ў Конга выклікалі працяглы канфлікт ва ўсходнім Конга і паміж Конга і Руандай. Напружанасць зноў абвастрылася ў пачатку 2000-х са з’яўленнем ва ўсходнім Конга паўстанцкай групойкі тутсі — Руху 23 сакавіка (M23), які падтрымлівала Руанда.

Канфлікт яшчэ больш ускладняецца запасамі каштоўных металаў і мінералаў, неабходных для большасці сучаснай электронікі, якіх ў Конга — амаль больш за ўсіх у свеце. Распаўсюджванне здабычы карысных выкапняў дадало яшчэ адно вымярэнне і без таго складанаму канфлікту з шырокамаштабнымі парушэннямі правоў чалавека, дзіцячай працай і нявольнай міграцыяй праз удзел Захаду і Кітая. Цяперашні стан вынікае з паўторнага з’яўлення M23, які ўзяў пад кантроль усходнюю тэрыторыю Конга ў 2023 г. У той час як бельгійскі каланіялізм і заходні інтэрвенцыянізм непасрэдна прывялі да дэстабілізацыі рэгіёну, сёння Еўрапейскі саюз працягвае пагаршацца, а еўрапейская палітыка бяспекі ў рэгіёне не прывяла да паляпшэння сітуацыі з правамі чалавека ў доўгатэрміновай перспектыве. Акрамя таго, даследаванне, праведзенае IPIS і PAX па рэгуляванні канфліктаў накіравана на карысных выкапняў, не выявіла істотнага ўздзеяння ні на ланцужок паставак, ні на краіны-вытворцы.

Імкненне да салідарнасці, роўнасці і эмансіпацыйнай справядлівасці

Праз пастаяннае ўмацаванне крэпасці Еўропы: ад памежнай палітыкі экстарналізацыі і міграцыйных здзелак з таталітарнымі рэжымамі да рэпрэсіўных умоў і адпору на яе межах тут;

Праз працяглы інтэрвенцыянізм або аказанне празмернага ўплыву і ціску ў сваіх інтарэсах на былыя калоніі Глабальнага Поўдня;

Праз гегемонію, якую яна мае ў глабальных палітычных, прававых і эканамічных парадках і ўвекавечаных сістэмах няроўнага абмену;

Праз працяглую адмову прызнаць кампенсацыю за нанесеныя стагоддзямі шкоду і траўмы;

Еўропа імкнецца засцерагчы сябе ад наступстваў крызісаў, якія яна сама выклікала, але ў якіх яна адмаўляецца прызнаць сваю адказнасць і прымірыць кроў мільёнаў на сваіх руках. Абапіраючыся на словы кіраўніка знешняй палітыкі Еўрапейскага саюза Жазэпа Барэля, Еўропа імкнецца абараніць свой “сад” ад астатняга свету “джунгляў”, якія могуць “уварвацца ў сад”. Але, як я згадваў вышэй, еўрапейская бяспека будзецца на адсутнасці бяспекі Глобальнага Поўдня. Сваімі дзеяннямі Еўропа па сутнасці забяспечыла сваё далейшае панаванне над Глобальным Поўднем. Імперыялізм ніколі не памёр, а свабода ніколі не магла жыць.

Пакуль існуе крэпасць у Еўропе; пакуль Еўропа працягвае набліжацца да палітыкі — няхай гэта будзе палітыка бяспекі, замежная палітыка, гандлёвая ці міграцыйная палітыка, — засяроджаную на паняцці няяўнай ці відавочнай перавагі, саду, які трэба абараняць ад джунгляў, незалежныя дзяржавы Глобальнага Поўдня ніколі не будуць сапраўды свабодныя — іх вызваленне сабатавалася і душылася. Калі Еўропа шчыра хоча выказаць салідарнасць з Глобальным Поўднем, яна павінна грунтоўна перагледзець сваё ўяўленне пра бяспеку.

Эмансіпаторная справядлівасць павінна быць укаранёная ў самае сэрца еўрапейскай палітыкі, унутры і за мяжой. Яна пачынаецца з найважнейшага прызнання віны Еўропы ў прычыненні, спрыянні, увекавечванні або легітымізацыі крызісаў і канфліктаў на Глобальным Поўдні; і неабходны зрух ад гэтага да стварэння магчымасцяў і дапамогі народам Глобальнага Поўдня ў іх уласным вызваленні. “Сапраўдная” роўнасць і справядлівасць магчымыя толькі ў тым выпадку, калі Еўропа перастане разглядаць сябе як добразычлівую звышдзяржаву, а хутчэй як раўнапраўнага партнёра, які працуе ў напрамку справядлівага абмену і адносінаў — шляхам выпраўлення мінулых крыўдаў і забеспячэння цяперашніх правоў.

Срышагон Абрахам